

Is effect preventie zichtbaar in nieuwste cijfers?

D.J. Klein Hesselink e.a.

Hoewel in de jaren 1970 tot en met 1985 een duidelijke dalende tendens te zien was in het aantal gerapporteerde arbeidsongevallen in Nederland, is na 1985 weer sprake van een lichte stij-

ging. Een vraag die naar aanleiding hiervan gesteld kan worden is of met het bereiken van het niveau van arbeidsongevallen in 1985 ook een 'bodemniveau' bereikt is.

Verklaring van de verzuimcijfers

Verzuimpromillage:
het totaal aantal verzuimde kalenderdagen tengevolge van bedrijfsongevallen in een bepaald jaar, gedeeld door 365 maal de gemiddelde personeelssterkte, vermenigvuldigd met 1000

Ongevalsfrequentie:
het aantal bedrijfsongevallen per 100 werknemers dat ten minste één dag verzuim tot gevolg had; ongevallen met blijvend letsel of met een dodelijke afloop worden ook meegerekend

Gemiddelde duur:
het gemiddeld aantal verzuimde kalenderdagen per ongeval; een werknemer die slechts gedeeltelijk het werk hervat, wordt als volledig hersteld geteld

Met de aard en omvang van de huidige productieprocessen en machineparken zal het onmogelijk zijn om een nulniveau in het aantal arbeidsongevallen te bereiken. In de scenariostudie 'Ongevallen in het jaar 2000' die onder redactie van Lapré en Mackenbach (1988) verscheen, geven experts op het gebied van arbeidsongevallen echter een duidelijk antwoord op de bovenstaande vraag: bij een verdergaand preventief beleid kan het aantal arbeidsongevallen nog aanmerkelijk gereduceerd worden. Uit vergelijkende studies blijkt overigens dat het aantal arbeidsongevallen in Nederland al relatief laag is. In vergelijking met het aantal ongevallen in de privé-sfeer blijkt dat deze laatste beduidend vaker voor komen (van Montfoort, et al., 1987). Ook zijn de gevolgen van arbeidsongevallen in termen van het aantal ziekenhuisopnamen en overledenen beduidend minder ernstig dan bij verkeersongevallen (Mackenbach & van Beeck, 1991). Mogelijk is hier het effect te zien van een jarenlang beleid binnen de bedrijven gericht op de reductie

van arbeidsongevallen en de verbetering van arbeidsomstandigheden. Het beeld is echter gunstiger dan het lijkt, omdat er bij arbeidsongevallen sprake is van een duidelijke onderregistratie. In de studie van Van Montfoort et al. (1988), die omstreeks 1977 gehouden werd via een telefonisch enquête-onderzoek onder ongeveer 25 000 huishoudens in Nederland, werd het aantal arbeidsongevallen op 285 000 geschat, een flink contrast met de in totaal 59 968 ongevallen die in dat jaar door het CBS gerapporteerd werden (CBS, 1989). Vrij algemeen wordt dan ook aangenomen dat de daling van het aantal ongevallen sinds 1970 mede veroorzaakt is door onderregistratie in verband met de afschaffing van de ongevallenwet in 1967. Daardoor vervielen de sancties op het niet melden van arbeidsongevallen (Andriessen, 1988).

De standaardcijfers van de arbeidsongevallen worden jaarlijks geleverd door het CBS. Het CBS baseert deze cijfers op de aangifte van arbeidsongevallen van bedrijven en instellingen bij de bedrijfsverenigingen. Doorslagen van de aangifteformulieren worden doorgezonden aan het DGA, waar de gegevens verwerkt worden en ten behoeve van de statistische verwerking worden afgestaan aan het CBS. Een nadeel van de CBS-ongevalscijfers is dat deze cijfers twee tot drie jaar na het meldingsjaar gepubliceerd worden; de cijfers van 1988 kwamen pas in 1991 beschikbaar. Bedrijven krijgen dus twee tot drie jaar na het statistiekjaar referentiegegevens voor hun eigen bedrijfsongevallen. Verder zijn de CBS-cijfers niet geheel representatief voor de totale Nederlandse beroepsbevolking (dit nog afgezien van de reeds gemelde onderregistratie). Met name zelfstandigen en overheidspersoneel zijn niet verzekerd volgens de ziekwet en vallen derhalve buiten de registratie van arbeidsongevallen.

Belang

Naast het CBS worden arbeidsongevallen ook door andere organisaties geregistreerd (Vroege, 1983; IVA, 1990). Het Nederlands Instituut voor Arbeidsomstandigheden registreert reeds vanaf de jaren zestig jaarlijks de arbeidsongevallen binnen een aantal Nederlandse bedrijven en instellingen (Veiligheidsinstituut, 1985). Ten opzichte van de CBS-gegevens zijn deze gegevens zeker niet representatief te noemen, omdat via de NIA-registratie slechts ongeveer 3% van de werkende bevolking in Nederland bereikt wordt. Ook is het waarschijnlijk dat er sprake is van een selecte groep van deelnemende bedrijven en instellingen met een hoog risico op arbeidsongevallen, omdat dergelijke organisaties belang hebben bij een goede registratie en vergelijking van gegevens. Uniek aan de NIA-ongevalscijfers is echter dat niet alleen gegevens over de ongevalsfrequentie voor de deelnemende organisaties geregistreerd worden, maar ook dat gegevens over de duur van het verzuim ten gevolge van de ongevallen worden nagevraagd. Doordat de NIA-registratie zich concentreert op arbeidsongevallen met verzuim, is er ook daardoor sprake van een flinke onderregistratie van het aantal ongevallen. Voordeel van de vaststelling van de arbeidsongevallen die verzuim tot gevolg hebben is dat per organisatie (of groep van organisaties) het verzuimpromillage berekend kan worden (de hoeveelheid verzuim binnen de organisatie tengevolge van ongevallen). Tevens kan de duur van het verzuim een indicatie geven voor de ernst van de ongevallen, waardoor een goede vergelijking tussen bedrijven en bedrijfstakken mogelijk is. Ook voor 1990 en 1991 zijn de jaarcijfers voor de deelnemende bedrijven en instellingen uitgerekend en zijn de totaalcijfers in een rapport gepubliceerd (Klein Hesselink, et al., 1992). In tabel 1 worden enkele ongevals- ►

Tabel 1. Arbeidsongevallen in 1991 naar bedrijfstak *)

<i>SBI</i>	<i>Bedrijfstak</i>	<i>werkn</i>	<i>org</i>	<i>prom</i>	<i>freq</i>	<i>duur</i>
12,19	Delfstoffenwinning	6491	5	0,1	0,17	30,5
	<i>Industrie</i>					
20,21	Voeding en genotmiddelen	14553	30	1,4	2,39	20,5
22,23	Textiel en kleding	939	5	1,9	2,56	27,8
24	Leder, schoenen en lederwaren	180	2	1,0	2,22	16,0
25	Hout en meubel	433	6	2,4	3,23	25,6
26	Papier en papierwaren	4200	10	2,7	3,64	24,1
27	Grafisch	1392	3	0,9	1,36	24,8
28	Aardolie en steenkoolverwerking	1985	4	0,6	0,65	28,8
29	Chemie	26867	40	0,6	0,75	26,3
30,31	Rubber en kunststofverwerking	2802	6	1,9	3,57	17,5
32	Bouwmaterialen, aardewerk en glas	3767	7	3,1	5,50	20,6
33	Basismetaal	19640	8	2,6	3,73	23,8
34	Metaalprodukten	9209	25	2,1	3,19	22,4
35	Machines	1505	7	2,0	3,32	16,3
36	Elektrotechniek	5097	8	0,6	1,14	16,6
37	Transportmiddelen	8648	9	0,8	1,68	15,2
38	Instrumenten/optische produkten	292	2	0,0	0,00	0,0
39	Overig	11240	7	0,6	0,64	27,6
	<i>Totaal industrie</i>	<i>112749</i>	<i>179</i>	<i>1,4</i>	<i>2,16</i>	<i>22,2</i>
	<i>Dienstverlening</i>					
40	Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	16434	23	1,1	1,36	26,7
61-66	Groothandel, detailhandel	5396	14	1,0	1,20	26,5
68	Reparatie van gebruiksgoederen	1072	2	1,4	2,61	18,8
72	Wegvervoer	3533	3	1,2	2,12	21,4
76	Hulpbedrijven van het vervoer	659	3	4,0	6,07	23,6
84	Zakelijke dienstverlening	768	2	0,8	0,26	80,0
90	Openbaar bestuur, defensie	1312	8	1,9	1,37	19,5
92	Onderwijs	768	10	0,4	1,43	9,1
93	Gezondheidsdiensten	2866	11	0,2	0,49	18,4
94	Maatschappelijke dienstverlening	2054	7	0,1	0,29	13,3
97	Researchinstellingen	3148	3	0,2	0,57	14,7
98	Overige dienstverlening	1048	4	1,6	2,29	25,8
	<i>Totaal dienstverlening</i>	<i>39058</i>	<i>90</i>	<i>1,0</i>	<i>1,34</i>	<i>23,8</i>
Totaal		158298	274	1,3	1,88	22,5

*) SBI = Standaard Bedrijfsindeling, Centraal Bureau voor de statistiek, 1982; werkn = gemiddelde personeelssterkte over 1991; org = aantal organisaties; prom = verzuimpromillage; freq = frequentie van arbeidsongevallen per 100 werknemers; duur = gemiddelde duur van het verzuim tengevolge van een arbeidsongeval

fers voor 1991 per bedrijfstak weergegeven. In 1991 werden de arbeidsongevallen van 274 bedrijven en instellingen geregistreerd, waarin gemiddeld 158298 werknemers werkzaam waren. De meeste organisaties zijn afkomstig uit de industrie, met name de voedings- en genotmiddelenindus-

trie, de papier- en papierwarenindustrie, de chemische industrie en de metaalproduktenindustrie. Daarnaast zijn enkele dienstverlenende sectoren met relatief veel organisaties vertegenwoordigd: zoals de nutsbedrijven, de groothandel, het onderwijs en de gezondheidsdiensten.

Weinig

Over alle deelnemende organisaties te zamen is voor het jaar 1991 een verzuim van 1,3 ‰ berekend. Dat betekent dat minder dan tweitiende procent van het verzuim binnen de deelnemende organisaties veroorzaakt wordt door arbeidsongevallen.

Tabel 2. Ongevallen-totaalcijfers vanaf 1984

<i>Registratiejaar</i>	<i>aantal organisaties</i>	<i>totale personeelssterkte</i>	<i>verzuim promillage</i>	<i>ongevals-frequentie</i>	<i>gemiddelde verzuimduur</i>
1984	290	225278	-	2.90	24.5 *)
1985	264	211896	-	2.60	23.6 *)
1986	412	260820	-	2.41	24.8 *)
1987	338	168161	1.4	2.01	23.6
1988	296	159886	1.3	1.85	23.8
1989	223	162530	1.6	2.16	26.1
1990	265	158940	1.6	2.09	24.1
1991	274	158298	1.3	1.88	22.5

*) In deze jaren is de gemiddelde verzuimduur gebaseerd op een schatting, omdat de registratie niet op basis van kalenderdagen plaatsvond.

Het verzuim door arbeidsongevallen draagt dus zeer weinig bij aan de totale hoeveelheid verzuim binnen bedrijven. In de tabel zijn echter wel flinke verschillen tussen bedrijfstakken waar te nemen. Daarbij moet bedacht worden dat de verschillen mede veroorzaakt kunnen worden door een klein aantal deelnemende bedrijven en/of werknemers in een aantal bedrijfstakken. In de groep dienstverlenende organisaties zijn echter wat vaker lagere verzuimpromillages te zien dan in de industrie. Uit de kolom met frequenties is op te maken dat gemiddeld 1,88 arbeidsongevallen per honderd werknemers plaatsvinden. Ook hier heeft een aantal bedrijfstakken hogere scores, waarbij opvalt dat dit met name de bedrijfstakken zijn met hoge verzuimpromillages. De gemiddelde duur van het ziekteverzuim bedraagt voor de deelnemende bedrijven en instellingen ruim drie weken (22,5 dagen). Bij de gemiddelde verzuimduur is een ander patroon te zien en blijken bedrijfstakken met een relatief hoge gemiddelde verzuimduur in een aantal gevallen geen hoge verzuimpromillages of -frequenties te hebben. Klaarblijkelijk geeft de gemiddelde verzuimduur dus iets anders aan dan de beide overige maten. Ook is het interessant om te zien dat de gemiddelde verzuimduur in de dienstverlenende sector wat langer is dan in de industrie. Klaarblijkelijk is bij het kleinere aantal arbeidsongevallen in de groep dienstverlenende organisaties dus geen sprake van minder ernstige ongevallen.

Op de vraag of het aantal ongevallen in Nederland minder wordt (ongevalsfrequentie), blijkt uit tabel 2 dat er weliswaar in 1991 minder ongevallen voorkwamen dan in 1990, maar dat hiermee weer hetzelfde niveau als in 1988 is bereikt. Hetzelfde geldt voor het verzuimpromillage, dat ook het niveau van 1988 bereikt heeft. Alleen de gemiddelde duur van het verzuim blijkt lager te zijn dan in voorgaande jaren.

De NIA-bedrijfsongevallenregistratie ontleent haar bestaansrecht met name aan het verzorgen van referentiecijfers ten behoeve van de deelnemende bedrijven en instellingen. Daarnaast is het mogelijk om via het systeem uitspraken te doen over bedrijfstakken waarin relatief veel organisaties vertegenwoordigd zijn en worden via het systeem gegevens verzameld en gerapporteerd over een zestal persoonskenmerken van de werknemers die een arbeidsongeval

overkwam. Omdat de registratie in een behoefte voorziet, lijkt het verstandig het systeem zodanig uit te breiden dat naar een landelijk representatieve steekproef van bedrijven toegewerkt wordt. De mogelijkheden van een dergelijke uitbreiding, door middel van een gerichte werving van nieuwe bedrijven en instellingen, worden momenteel onderzocht. Daarnaast is echter het van belang om meer inzicht te krijgen in de betekenis van het verzuim tengevolge van ongevallen en de relevantie van dit gegeven voor het ongevallenbeleid binnen bedrijven en bedrijfstakken. Mogelijk kan het systeem daarmee bijdragen aan een verdere reductie van het aantal arbeidsongevallen zoals die door de experts uit de scenariostudie bij een verdergaand preventief beleid voorzien wordt.

De auteurs

D. Klein Hesselink, J. van Nieuwland en T. van den Berg zijn werkzaam bij het NIA, afdeling Onderzoek

Literatuur

- Andriessen, S. (1988), De cijfers over 1987; nog altijd geen representatieve registratie arbeidsongevallen, Maandblad voor Arbeidsomstandigheden (64), nr. 12, 751-754.
- Centraal Bureau voor de statistiek (1982), Standaard Bedrijfsindeling bedrijfstelling 1978, Centraal Bureau voor de statistiek, Voorburg.
- Centraal Bureau voor de statistiek (1989), Statistiek der bedrijfsongevallen 1987, Centraal Bureau voor de statistiek, Voorburg/Heerlen.
- Centraal Bureau voor de statistiek (1991), Statistiek der bedrijfsongevallen 1988, Centraal Bureau voor de statistiek, Voorburg/Heerlen.
- Ingenieursbureau voor Arbeidsomstandigheden (IVA) (1990), Beroepsziekten en ongevallenregistratie agrarische sector, Ingenieursbureau voor Arbeidsomstandigheden (IVA), Wageningen.
- Klein Hesselink, D.J., Nieuwland, J.J. van, Berg, T.D.P.J. van den, (1992), Arbeidsongevallen 1990 en 1991; jaarcijfers op basis van het NIA bedrijfsongevallen-registratiesysteem, Nederlands Instituut voor Arbeidsomstandigheden NIA, Amsterdam.
- Lapré, R.M., Mackenbach, J.P. (1988), Ongevallen in het jaar 2000; Scenario's over Ongevallen en Traumatologie 1985-2000, Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht/Antwerpen.
- Mackenbach, J.P., Beeck, E.F. van (1991), De epidemiologie van ongevallen in Nederland: verleden, heden en toekomst, Tijdschrift voor sociale gezondheidszorg 10/91, middenkatern, 5-9.
- Montfoort, G.L.M. van, Galen, W.Ch.C. van, Harris, S., (1988), Ongevallen in Nederland; een onderzoek naar privé-, verkeers-, sport- en bedrijfsongevallen in de periode augustus 1986 - augustus 1987, Stichting Consument en Veiligheid, Amsterdam.

- Veiligheidsinstituut (1985), Statistiek van de bedrijfsongevallen en beroepsziekten 1968-1983, indexcijfers, Arbo-jaarboek 1985, Amsterdam.
- Vroege, D. (1983), Enkele kenmerken van de ontwikkeling van het ongevalsgebeuren in de haven van Rotterdam (1946-1981). Tijdschrift voor Sociale Gezondheidszorg 61, p. 772-775.